

ДОКУМЕНТАЛЬНА ДРАМА НА СЦЕНІ ТЕАТРІВ УКРАЇНИ

*(оглядова довідка за матеріалами преси,
неопублікованими документами та Інтернету 2014–2015 рр.)*

Документальний жанр займає все більш вагоме місце у сучасних літературі та мистецтві. Невипадково саме у 2015 році лауреатом Нобелівської премії з літератури стала білоруська письменниця С. Алексієвич, яка саме і є автором відомих документальних творів «У війни не жіноче обличчя», «Чорнобильська молитва», «Останні свідки» тощо.

Важливе місце сьогодні займає документальна драма, яка в останні роки перетворилася на один з найважливіших напрямів в сучасній драматургії. На початку ХХІ ст. документальний театр змінив принципи режисури, спосіб акторського існування на сцені, свідомість глядача і дав новий розвиток літературному методу нон-фікшн.

Хоча документальність як метод не є новим в літературі. До «людського документа» і життєвої правди в різні часи зверталися як до дієвого прийому «обнулення смислів». У вітчизняному та зарубіжному театрі невігадана реальність (правда життя повсякденного, а не історичного) прийшла у часи світового авангарду в 20-х рр. А потім інтерес до неї відновився вже в 60-х, особливо в Німеччині, Великій Британії, США. Досвід Заходу став відкритим для пострадянського простору лише в кінці ХХ століття [1].

А в Україні цей жанр особливе значення почав набувати в останнє десятиріччя.

Власне, можна виділити декілька напрямів у документальній драмі. По-перше, це історичні п'єси, створені на документальній основі та присвячені або важливим історичним подіям, або видатним постатям минулого. По-друге, це п'єси, присвячені важливим сучасним подіям та створені на реальному матеріалі. Але реальність у цих творах художньо переосмислена; більшість персонажів п'єси мають реальних прототипів, але можуть діяти й вигадані герої. І, по-третє, це п'єси так званого форум-театру, або вербатім-театру (від лат. *verbatim* – дослівно). Вистави вербатім-театру повністю складено з реальних монологів або діалогів простих людей.

Показово, що сьогодні на сценах вітчизняних театрів можна побачити документальні драми всіх трьох зазначених видів.

Прикладом історико-документального напрямку став, зокрема, спектакль Національного академічного театру російської драми ім. Лесі Українки «Всюди один. Свічка на вітру». Автор проекту – художній керівник театру М. Резнікович. Не один місяць він провів зі щоденниками, листами і художніми творами Т. Шевченка і на основі різних текстів створив оригінальну п'єсу, близьку до жанру документальної драми. У спектаклі можна почути «голос» самого Кобзаря, що звучить у його поезії, прозі, листах і щоденниках [2].

Враховуючи той факт, що творчість Т. Шевченка включає твори, написані ним українською та російською мовами, а також той факт, що щоденник та листи Кобзаря написано російською мовою, виставу вибудовано в двомовній стилістиці. Тож вистава йде двома мовами. І саме такий прийом надає їй особливого художнього забарвлення, ще більш глибокого філософського наповнення та спонукає до широкого осмислення трагічних і непростих подій як в історичному аспекті, так і у сьогоденні.

Лейтмотив вистави – глибоко трагічне, неординарне, в чомусь сповнене протиріч – життя та творчість такої непохитної та неперевершеної особистості, якою був і залишається Т. Шевченко.

Головні ролі виконували: артист Національного академічного українського драматичного театру ім. І. Франка, заслужений артист України П. Панчук та артисти Національного академічного театру російської драми ім. Лесі Українки – заслужений артист України В. Алдошин та народний артист України Д. Савченко.

Спеціально для вистави композитором О. Шимком було написано оригінальну музику, а сценографом О. Дробною створено сценічне середовище на основі аутентичних малюнків Т. Шевченка [3, 4].

Як підкреслив режисер, це вистава «про долю талановитої людини, яка потрапила під жорна системи. З одного боку, вона викувала його талант, а з другого – понівечила життя: це і Шевченко, і не Шевченко, й не тільки Шевченко» [5].

Вистава набула гучного мистецького позитивного резонансу, про що свідчать відгуки у ЗМІ, а також висловлювання, міркування і схвальні оцінки як представників широких кіл мистецтвознавчого, культурологічного середовища, так і пересічного глядача [4].

Іншою спробою створення повноцінної історико-документальної драми теж за матеріалами щоденників, листів та інших документів Т. Шевченка стала вистава «Сон» у Київському театрі юного глядача на Липках. Автор композиції і режисер-постановник – народний артист України В. Гирич прагнув у своїй виставі не лише відтворити маловідомі сторінки біографії Т. Шевченка, а й наповнити їх глибоким змістом. Перед глядачами постає різний Кобзар (а їх у виставі троє – юний, середній і старший) – тут він і сильний, і слабкий, романтичний мрійник, добрий, іноді навіть злий. Та всі троє акторів не прагнуть зіграти Шевченка, не перевтілюються в нього, керуючись законами психологічного те-

атру, а говорять від його імені. Однак тут немає і так званого брехтівського «відчуження». Актори переконливо й емоційно «проживають» тексти Кобзаря, в пориві співчуття іноді навіть забуваючи, що вони говорять від імені Шевченка. Це три різних Шевченка, яких поєднує лише ім'я [6].

У виставі задіяно (у всіх складах) майже 60 акторів, половина з яких виконують по дві, три, а то й чотири ролі. Вибудували постановку у формі колажу. Біографічна канва позначена пунктирно, виявлена окремими епізодами: маленький Тарас іде шукати залізні стовпи, що підпирають небо, батько перед смертю ділить майно між своїми дітьми, мовлячи пророчі слова про Тараса, зустріч юного Тараса в Літньому саду з Художником, звертання до Миколи Гоголя, клопотання княжни Варвари перед графом Орловим про пом'якшення покарання Шевченка, зустріч зі Семеном Щепкіним у Нижньому Новгороді. Основним же є духовне життя поета, інсценізація його поезій, об'єднаних найважливішою темою творчості Шевченка: доля України та постаті її мучителів.

Характер мізансцен зумовлено двоярусною конструкцією зі сходами. Така сценографія концентрує увагу на стосунках між персонажами і виконує драматургічну функцію, позначаючи характер, в тому числі ієрархічний. Взагалі, сценографія універсальна, може застосовуватися до будь-яких вистав, але у «Сні» її використано максимально: надто виразними є дієства на сходах, які стають то місцем тортур останньої вцілілої дівчини у знищеному Батурині, то місцем, де розповідають про свої «подвиги» знамениті ворони з «Великого льоху». Простір верхнього ярусу належить переважно Тарасові Шевченку, який читає свої поезії, взаємодіє з персонажами своїх творів, дає їм життя, окремими словами немовби підштовхуючи до розгортання наступних епізодів. Але той верхній подіум належить і його мучителеві – царю Миколі I з царицею, зокрема в чудово вирішеній сцені мордобою.

Окрім історико-документального матеріалу, до вистави увійшли й різні твори самого Т. Шевченка, – від ранньої «Катерини» (1838) та вірша-посвяти Гоголю до «Якби ви знали, паничі» (1850).

Текст Т. Шевченка концентрований, розрахований на підготовленого глядача, і постановники, й актори дуже добре його засвоїли. Успіху сприяла особистісно-емоційна інтонація усієї вистави. Але насамперед – її пластичне вирішення. «Сон» у ТЮГу – це приклад того, як сучасної сценічної мови вистави надає продумана й активна пластика, праця акторів та їхня ансамблевість, сценічна єдність. Зробити кожен образ – окремий чи груповий – індивідуально виразним, вибудувати «лінію поведінки» кожного з них, з'єднати у смислову й візуальну цілісність – і було завданням хореографа О. Склярєнка, і він упорався з ним чудово. Це те, чого нині домагаються театри, хоча не завжди успішно, оскільки завдання складне – його можна порівняти з гармонійним багатоголоссям [7].

Вистава вийшла багатоплановою. У контексті подій, що стали визначальними в сучасній історії нашої країни, вона набула інших смислів, стала багатог-

ранною та глибокою. Вона талановито показала молодому поколінню іще одну історію про незламну любов до Батьківщини, про мужність та стійкість, тверді переконання і віру в Україну. Тож, вистава була не лише про Т. Шевченка, а й про Україну [6].

До першого виду драматичних творів (*історичні п'єси, створені на документальній основі та присвячені або важливим історичним подіям, або видатним постатям минулого*) можна віднести й п'єсу «Таїна буття» сучасного українського драматурга Т. Іващенко, поставлену у Київській майстерні театрального мистецтва «Сузір'я» режисером В. Борисюком. Цю історико-біографічну драму присвячено життю І. Франка. «У п'єсі Тетяни Іващенко особливу увагу приділено особистому життю митця. Ця тема близька сучасному глядачеві, особливо молодому», – зазначив режисер вистави.

У виставі «Таїна буття» спочатку автор, а потім режисер та актори намагалися розкрити всю складність взаємовідносин між чоловіком та жінкою не лише через призму геніальності І. Франка. Перед глядачами І. Франко постає як чоловік і митець, людина, якій близьке все людське, але від цього його образ стає ще ближчим і зрозумілішим.

Т. Іващенко спробувала дослідити і розповісти історію стосунків Ольги Хоружинської (артистка О. Блащук) та Івана Франка (Р. Кривдик). Ця історія дозволяє по-іншому подивитися на постать поета та відкрити для себе образ жінки, яка все життя була поруч із ним.

У пресі підкреслювали, що тема І. Франка надзвичайно цікава і невичерпна, тому кожен театр може знайти в ній щось своє, зрозуміле саме йому [8].

Прикладом другого виду документальної драми (*п'єси, присвячені важливим сучасним подіям та створені на реальному матеріалі, але реальність у цих творах художньо переосмислена*) можна вважати п'єсу М. Старожицької «Котел», присвячену торішнім подіям в Іловайську. Побачити її у постановці режисера Є. Степаненка можна було у серпні 2015 року у приміщенні столичного кінотеатру «Кінопанорама». За словами автора п'єси, цей проект актори та волонтери готували протягом двох місяців. Текст М. Старожицька написала за два дні, опираючись на розмови із українськими військовими, яким вдалося вижити із котла.

Персонажі драми представляли різні погляди на події в Іловайську. Зокрема, серед персонажів вистави були українські бійці, які виходили з Іловайська через соняшникові поля, а також російський військовий, місцеві жителі та «дивний воїн» – ігroman Тесей, який сприймає реальну війну через призму комп'ютерних «стрілялок». І, хоча майже всі персонажі виявилися зібраними з кількох прототипів, в п'єсі багато справжніх достовірних деталей [9].

Показовою стала й постановка п'єси «Місто Z: Хранителі» В. Лебедева, прем'єрою якої Запорізький «Новий театр» розпочав театральний сезон 2015 року. Режисером вистави стала С. Лебедева.

Критики зазначали, що це одна з перших на українській сцені актуальна п'єса про сьогодні, де ні автор, ні режисер не намагаються обходити важкі питання про війну, про її кінець, про Майдан і пост-майданне розчарування. Більш як тригодинна вистава переглядається на одному диханні – танці і пісні, відео і звуковий ряд виглядають органічно, і легко, без натуги входять у сценічну композицію [10].

Документальні драми перших двох видів у художньому плані продовжують пошуки драматургів ХХ ст. Історико-біографічні п'єси близькі до подібних аналогів радянських часів, але вирізняються більш розкутою подачею матеріалу; висвітлюють факти, що раніше замовчувалися з ідеологічних причин.

А документальні твори другого типу, використовуючи традиційну драматичну форму, приваблюють актуальним матеріалом, гостротою піднятих проблем.

Значно більш експериментальними є документальні драми третього типу, створені методом «вербатім».

Цей метод широко використовується в останні кілька десятиліть в актуальному театрі. У його основі театральна технологія, в процесі якої п'єса створюється на основі інтерв'ю, дослівно розшифрованих драматургом із збереженням особливостей оригінальної мови, і точно відтворених на сцені артистами. У процесі підготовки такого матеріалу широко використовуються біографічні та етнографічні дослідження, усна історія, різні види інтерв'ю тощо.

Для більшості документальних вербатім-п'єс характерна гостра провокативність, соціальність, яка проявляється у відсутності цензури зібраних текстів, у відмові від прагнення прикрасити, підсолодити реальність, у відсутності дозвільної естетики і театральщини. Кожна з таких вистав, крім художнього, представляє соціологічний, антропологічний, історичний і лінгвістичний інтерес [11].

П'єси, створені методом «вербатім» називають «вербатім-театр», або «форум-театр» чи «театр для діалогу». Ця форма театральної діяльності в Україні лише розвивається й набирає популярності. Та очевидно, що інтерактив, розмова з людьми на гострі, болючі теми, спільний пошук виходу з конфлікту через діалог сьогодні актуальні як ніколи [12].

Хоча, у митців є й певні застереження до цього жанру. Так, на думку польського театального режисера та драматурга М. Вальчака, «у документальному жанрі важливо знову не перетворитися на дзеркало реалізму, потрібна авторська оцінка місцевого колориту». М. Вольчак вважає, що «театр апріорі не може просто відображати події реальності. Навіть, якщо в документальній постановці є факт, все одно є характери, є гіперболізація. П'єса – це не хроніка подій. Якщо глядач хоче документального, для цього існує документальне кіно. Важливо, що ти, як автор, відчуваєш, а не точність чи послідовність викладу подій» [13].

Та, попри подібні застереження, «вербатім-театр» поступово набирає обертів у театральному просторі України.

Однією з перших спроб у цьому жанрі стала вистава «Місто на Ч», поставлена наприкінці 2011 року у Черкаському академічному обласному українському музично-драматичному театрі. Шестеро драматургів – Н. Ворожбит, М. Гоманюк, А. Май, Є. Марковський, О. Гвоздік, М. Нікітюк – протягом березня – травня 2011 р. відвідували Черкаси, збираючи, записуючи матеріали про місто та його мешканців. Так виникла постановка «Місто на Ч».

Втім, мистецтвознавці підкреслювали, що ця документальна оповідь «розсипалася на суму епізодів, яким бракувало концепції, ідеї, конфлікту та позиції». «Місто на Ч» – привабливий соціальний і творчий експеримент, але як театральному продукту йому не вистачало узагальнення, концептуальності й художності [14].

Більш вдалими, на думку критиків, стали документальні вербатім-вистави, поставлені в останні два роки.

Так певного розголосу набула документальна драма «Щоденники Майдану» – у створенні якої брали участь представники руху «Українська Нова драма». Інтерв'ю збиралися у столиці під час подій на Майдані 2013–2014 рр.

У п'єсі, поставленій у Національному драматичному театрі ім. І. Франка, звучать живі голоси свідків, учасників протесту, які ще не знають, що буде завтра. Глядачі разом з ними дізнаються про побиття студентів, штурм Майдану, про події на Інститутській та Грушевського. Тож, глядачі змінюються разом з героями, перетворюючись з мирних громадян на радикальних революціонерів.

Вистава мала на меті нагадати українцям самим про себе, допомогти розібратися у собі, в своїх мотиваціях, замислитися над майбутнім. Разом з козаками, волонтерами, розсердженими матерями, медиками, студентами та митцями – реальними героями цієї вистави [15].

У Києві стараннями того ж Національного драматичного театру ім. І. Франка та Міжнародної антинаркотичної асоціації започатковано спільний арт-проект, у якому клієнтам реабілітаційних центрів надано можливість здобути акторські навички і відновити в театральних сюжетах драматичні ситуації з пережитого ними самими. Головою арт-студії став заслужений артист України Т. Жирко. Серед дисциплін, якими наполегливо оволодівали учасники ресоціалізації, були хореографія, акторська майстерність, сценічна мова, рух, вокал, пластика. За рік цієї роботи, репетицій, занять у театрі до проекту долучилися 9 учасників з клієнтів наркологічної клініки. Однак не всі витримали навантаження. Залишилися у цій аж ніяк не легкій справі шестеро. Так народилася прем'єрна постановка арт-студії – документальна драма «Останній вагон», побудована на істинній історії життя молодих людей, учасників студії. Усі їхні розповіді зусиллями режисера-постановника злилися в єдину повість про проблеми наркотичної залежності, про той уявний, але доценту нищівний світ, в якому опиняється чимало молоді, в числі якої – люди яскраві, талановиті [16].

Прем'єра вистави зацікавила артистів, публічних осіб, політиків, громадських діячів.

У головних ролях – шестеро молодих із програми реабілітації. Їхні розповіді – пристрасні, гранично емоційні – це сценічні сюжети про безвихідне, сповнене жахів життя наркоманів, а головне – про те, що є й світло в кінці страхітливого наркотичного тунелю: за наявності волі, мужності, ясності мети можна вирватися з наркозалежності – наздогнавши «останній вагон» потяга на маршруті «загибель – життя».

«Мета проекту не розповідати загальновідомі факти про шкідливість наркоманії або жахати людей депресивними сюжетами, – підкреслив художній керівник театру С. Мойсеєва. – Ми хочемо, щоб театр став своєрідними ліками для кожного учасника програми реабілітації. Це спроба надати театрові максимальну чесність, досягти відвертого діалогу з глядачем і задіяти театральний дар – очищати душу людини. Я вважаю, що люди, які усвідомлюють свою проблему і звернулися в реабілітаційний центр, – дуже сміливі. А ті, хто відважується розповісти громаді історію свого життя, – це яскраві приклади залізної волі та вияву впевненості в собі. Найбільша цінність проекту в тому, що вік його учасників у діапазоні 20–25 років» [16].

Кістяк трупі Київського соціально-політичного форум-театру складають переселенці з Криму – актори, режисери й журналісти, їх столичні колеги, педагоги, соціальні працівники, музиканти, майбутні медики з різних регіонів України. Наприкінці липня 2015 року театр відзначив першу річницю своєї діяльності. Перша вистава колективу – «Дерево життя» – відбулася 7 жовтня 2014 року на сцені Національного центру театрального мистецтва ім. Л. Курбаса.

Та справжній резонанс мала інша вистава колективу – «Сіра зона», поставлена режисером Г. Джикаєвою за п'єсою, створеною з інтерв'ю реальних людей – з Криму й Донбасу. За кожним інтерв'ю – долі, зламані життя, психотравми, образи, трагедія людини в контексті трагедії країни. Героїні інтерв'ю, біженки, розповідали різне. Люди пригадували, як вони ховалися з дітьми в підвалах від обстрілів, як з міського моргу витягали вбитих і скидали в яму, вириту екскаватором, як втікали з дітьми під мінометним вогнем, як їм допомагали волонтери, як вони самі потім ставали волонтерами й зараз допомагають біженцям, пораненим бійцям і солдатам на передовій. Луганський журналіст з неабиякою долею гіркого гумору розповів про те, як він потрапив у полон до бойовиків і став інвалідом.

Показовою є розповідь бойовика ДНР, який зараз живе в Києві й нічим не вирізняється від мешканців столиці. Чоловік намагається пояснити, чому він взяв до рук зброю. «Фірму, де я працював, закрили, не було ні роботи, ні грошей. А у дитини через два тижні – день народження. Вона дуже просила велосипед. Якраз почався набір в ополчення: там годують, дають цигарки і, навіть, гроші платять! Знаєте, якби не день народження доньки й не велосипед, – я б, мабуть, не пішов туди...»

Тема патріотизму й псевдопатріотизму пронизує всю виставу. Сьогодні вже стало модно носити вишиванки й усяку символіку. Але ж патріотизм – зовсім не в цьому, – вважають автори вистави.

У Київському соціально-політичному форум-театрі не існує поділу на сцену й глядацьку залу, глядач виявляється мимоволі втягнутим у виставу і спочатку не може зрозуміти: хто тут актори, а хто – глядачі. Відгуки про виставу були різні: від сліз і подяки до звинувачення в провокаціях і, навіть, сепаратизмі. Головне, що не було байдужих, – вважають мистецтвознавці [17].

У 2015 році у Києві стартував театральний проект під назвою «Театр переселенця».

В основі сюжетів постановок – реальні історії переселенців, які особисто беруть участь у створенні п'єс і приймають в них участь як актори. «Театр переселенця» в першу чергу працює зі страхами людей. А побороти ці страхи можливо за допомогою діалогу або просто висловлення наболілого. На цьому й побудовано вистави проекту.

«Я думаю, що сучасний театр – це театр соціальний і терапевтичний, – розповідає засновник «Театру переселенця», німецький режисер і волонтер організації «Новий Донбас» Г. Жено. – Займатися мистецтвом заради мистецтва в нашій дійсності дуже дивно. Ми відповімо нашою діяльністю на найбільш гостре соціальне питання. Відповімо дією. Будемо ставити не тільки спектаклі на основі історій переселенців, але й створимо для них же робочі місця й місце психологічної підтримки».

Одним із перших проектів театру стала вистава «Миколаївка» про учнів однієї миколаївської школи. Діти розповідають про свій досвід пережитого: про загиблих родичів і друзів, про особисті проблеми.

Згодом народився спектакль «Де Схід?». Це історія переселенців, які зараз живуть на Західній Україні. Вперше його чорновий варіант презентували цього літа на львівському форумі «Донкульт». Куратором цієї постановки виступила український драматург Н. Ворожбит. Автори вистави не хотіли робити її похмурою. Вони вважають, що незважаючи на те, що переселення – це трагедія, водночас воно є і шансом на початок нового життя.

«Мета такого театру – дозволити людині розкрити в безпечному середовищі свої глибинні почуття, повернувши тим самим свободу дій і спонтанність відчувати себе не самотнім, почутим і коханим – вважає військовий психолог і психотерапевт, співавтор проекту О. Карачинський. – Театр забезпечить психологічну, моральну і навіть мистецьку підтримку будь-кому, хто до нас звернеться».

Також до проекту залучено фольклорний ансамбль «Дивина», який переїхав до Києва з Донецька. Театр подорожує містами України, а також планує виступи у звільнених містах на сході та гастролі за кордоном. Автори проекту прагнуть долучити до нього іноземних волонтерів. Щомісяця в театрі створюються нові постановки [18].

У жовтні 2015 року на камерній сцені Львівського драматичного театру ім. Лесі Українки меморіальний музей «Територія терору» та майстерня «Мистецький простір» презентували документальну драму «Кордон». У виставі використано нередаговані інтерв'ю людей, що у різні часи і на різних територіях стояли на кордоні: державному, військовому, культурному, фізичному, моральному, емоційному. Виставу побудовано на історії, яка розвивається у різний час: діти і війна, упівці та атовці, Майдан і сила Божа, переселенці з-за лінії Керзона і теперішні переселенці зі Східної України, Освенцим і полон у сепаратистів тощо. Проте все це історії людей на кордоні Миру і Війни, Волі і Неволі, Любові і Страху [19].

Полтавська філія Суспільної служби України та «Театр сучасного діалогу» підготували першу документальну драму у Полтаві «ZLATOMISTO», створену за матеріалами інтерв'ю полтавців та переселенців. Їх оповідають актори полтавських театрів: «І по всьому», «Анастасіс», «К' под лесницею» та «Пол-ТеЛа». Вони не викликають якогось жалю чи великого співчуття, адже драматург і режисер не ставили такої мети. У виставі йдеться про трансформації, які переживає все наше суспільство, а не тільки переселенці.

Проект «Театр сучасного діалогу – як інструмент для вирішення соціальних проблем» став частиною всеукраїнського проекту «Від руйнування до творення. Шляхи примирення в українському суспільстві», який виконує Інститут з міжнародного співробітництва Німецької асоціації народних університетів DVVInternational та Інформаційно-дослідний центр «Інтеграція та розвиток» за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини [20].

Певне відношення до документальної драми мала й благодійна вистава Суспільного театру «Образ» «РЕУКРНАЦІЯ. ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ НАЦІЇ», прем'єра якої відбулася у приміщенні Національного центру ділового та культурного співробітництва «Український дім» з нагоди відзначення Другої річниці Революції Гідності. Суспільний театр «Образ» – це абсолютно новий підхід до мистецтва, створений для реального віддзеркалення і проживання найгарячіших тем українського суспільства. Авторський та акторський колектив складається не з професійних акторів, а зі звичайних людей – представників з усіх регіонів України, від Львова до Донецька, від Крима до Києва. «РЕУКРНАЦІЯ» – це сучасний мультижанровий перформанс, який мовою театру – через поезію, прозу, відео, музику, танець, говорить про одне – Єдину Україну. Серед основних тем – кохання, війна, еміграція, материнство, патріотизм, духовність, національна культура. Цим проектом ініціатори творчого заходу закликають українців зрозуміти, що кожен є частиною великої культури, і саме від нього залежить, яке майбутнє чекає на українську націю. У виставі грали письменники, вчителі, екологи, громадські активісти, волонтери та учасники АТО. Проект було створено за підтримки Департаменту культури КМДА. Всі зібрані під час благодійної вистави кошти було спрямовано на допомогу тим дітям, чий батьки загинули під час військових дій у зоні АТО [21].

Про підвищення інтересу до документальної драми свідчить постановка на вітчизняній сцені закордонних вербатім-творів. Так, 26 березня 2015 року у приміщенні Національної музичної академії України відбулася прем'єра п'єси «Сім» (режисер української версії О. Крижанівський; автори п'єси: Пола Сізмар, Кетрін Філу, Гейл Крігел, Керол К. Мек, Рут Мергреф, Анна Дівір-Сміт та С'юзен Янковіц). «Сім» (жіночих історій) – унікальна документальна п'єса, що складається з інтерв'ю 7 активісток, які борються за права жінок по всьому світу.

Саме їх історії життя та боротьби стали джерелом натхнення: Фаріда Азізі (Афганістан), Інес Маккормак (Північна Ірландія), Марина Пісклакова-Паркер (Росія), Анабелла Де Леон (Гватемала), Мухтар Май (Пакистан), Му Сокуа (Камбоджа) та Хафсат Абіюла (Нігерія). Формат п'єси – це сценічні читання, які виконуються видатними людьми країни або місцевості, яка приймає «Сім».

«Сім» стали потужним проявом боротьби за демократію та права людини. 7 жіночих історій розповідають про боротьбу з дискримінацією, домашнім насильством, сексуальними знущаннями та порушенням прав жінок, як у власному житті, так і в суспільстві в цілому. П'єса мандрувала світом, була показана понад 150 разів у 35 країнах. Зокрема читання «Сім» відбулися в Європарламенті у Брюсселі, на базі НАТО (у виконанні генералів командування НАТО), а також у Нью-Йорку за участі оscarоносної акторки Меріл Стріп, яка прочитала роль Інес Маккормак.

В Україні сім жіночих історій читали А. Роговцева, С. Вакарчук, С. Жадан, О. Забужко, М. Найєм, О. Сироїд і Т. Ташева.

Показ вистави «Сім» в Україні відбувався за сприяння Шведського інституту, Посольства Швеції в Україні та Міжнародної благодійної організації «Український жіночий фонд» [22].

Питання розвитку документальної драматургії опинилися у центрі семінару Next Stage Europe молодих українських драматургів, організованого Гете-Інститутом в Україні за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини. Учасниками семінару стали: М. Агаміан, Н. Блок, Д. Гуменний, Е. Рзаєв, Д. Левицький. Модератором та керівником Next Stage Europe була німецька письменниця О. Грязнова.

Учасники семінару зазначали, що керівники театрів звинувачують сучасних драматургів у тому, що їхні твори слабкі, безідейні та безперспективні з точки зору режисури. Автори, своєю чергою, апелюють до низької творчої та соціальної культури очільників театрів. Мовляв, вони не готові чути про те, про що не хочуть чути. Соціальні проблеми, права людини, – те, через що проходить сьогодні українське суспільство – не є для них поштовхом до того, щоб зібрати трупу і запропонувати: «А давайте-но поставимо виставу про це». На думку молодих авторів, проблема не у толерантності висловлювань, а у самих питаннях. Бо саме зараз у вітчизняному мистецькому середовищі «намалювалася» ще одна показова теза, яку не втомлюються тиражувати театральні владоможці: «У країні війна, а ви тут зі своїми геями». Однак драматурги мають що

відповісти їй на ці закиди. «Щоденники Майдану», «Театр переселенця», «Сіра зона» – проектів на тему війни насправді багато. Вони щирі, вони потужні, драйвові, болючі і резонансні. Однак ці вистави прогнозовано посіли своє місце у категорії «широко відомих у вузьких колах». Їх грають для кількох десятків глядачів на майданчиках, про існування яких затяті театральні часто навіть не здогадуються.

«Ситуацію, що склалася, маємо розглядати в контексті того, що після розпаду СРСР театри мусили виживати, – пояснює Д. Гуменний. – Комедія, мелодрама – саме на ці жанри ставили художні керівники, визначаючись з афішею чергового сезону. Бо треба було збирати касу. Протягом майже 25 років глядач не те що не виховувався – його відучували від гострої, злободенної тематики. Люди, що приходять на наші вистави, – це не театральні глядачі у традиційному розумінні. Мине ще не один рік, аж поки буде виховано аудиторію, яка адекватно реагуватиме на ці теми і на ці формати».

Відсутність глядацького досвіду, переконані драматурги, неабияк впливає на кон'юнктуру театральних репертуарів. Як і відсутність потужного театального фестивалю, який би презентував найкращі українські та світові постановки. Можливо, якби такий форум існував, то й глядачі йшли б до театру не за розвагами, а за думками [23].

Підсумовуючи цей огляд, можна відмітити, що сучасний український театр досить оперативно реагує на виклики суспільства. Документальна драма – ось той формат, який гідно фіксує та трансформує в мистецьку площину і військові події на сході країни, і проблеми, що стають наслідками цих подій. Однак усе те, що відбувається в Україні сьогодні, вимагає дистанції часу. Втім, важливо також цінувати ті сміливі кроки, спрямовані на осмислення нинішніх подій, які вітчизняні драматурги роблять вже сьогодні [23].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Время вербатима / Інф. // http://chekhoved.net/blogs/newdrama/366-vremya_verbatima
2. Санін Д. Тарас Шевченко: «На помості» і в щоденниках / Санін Д. // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – 7–13 груд. – С. 13.
3. Прем'єра вистави «Всюди один. Свічка на вітру» у Національному академічному театрі російської драми ім. Лесі Українки / Інф. // <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/351770>
4. Вистава «Всюди один...» («Свічка на вітру») Національного академічного театру російської драми імені Лесі Українки / Інф. // <http://knpu.gov.ua/content/>
5. Панчук П., Францева О. Петро Панчук: «Доля постійно підштовхувала мене до Шевченка» / Панчук П., Францева О. // День. – 2014. – 14–15 лют.
6. Неволов В. І сильний, і слабкий, і злий / Неволов В. // Україна молода. – 2014. – 30 верес.

7. Брюховецька Л. Вистава «Сон» у Київському ТЮГу / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2014. – №4. – С. 8–9.
8. Овчаренко Е. Подорож у таємничий світ Франка / Овчаренко Е. // Демократ. Україна. – 2015. – 20 берез.
9. Старожицька М., Лиховид І. «...Вони вийшли з пекла» / Старожицька М., Лиховид І. // День. – 2015. – 21–22 серп.
10. Сосницький Л. Хранителі міста Z. / Сосницький Л. // Голос України. – 2015. – 31 жовт.
11. Документальний театр / Інф. // <http://soc.ks.ua/doc-teatr/>
12. Плохотнюк Н. «Сіра зона»: на межі чи на вістрі проблеми? / Плохотнюк Н. // Хрещатик. – 2015. – 31 лип.
13. Міхал Вальчак: «Театр не повинен бути дзеркалом реальності, для цього є газети і телебачення» / Катерина Гладка // <http://teatre.ua/modern/mixal-valchak-teatr-nerovynen-buty-dzerkalom-realnosti-dljatsjogo-egazety-itelebachennja>
14. «Місто на Ч» – театральний документальний експеримент / Інф. // <http://teatre.com.ua/review/misto-nach-teatralno-dokumentalnuj-eksperyment/>
15. Документальна п'єса «Щоденники Майдану» / Інф. // <http://platfor.ma/theater/dokumentalna-pyesa--shchodenniki-maidanu>
16. Храмов Г. Вагон світла, вагон надії / Храмов Г. // Україна молода. – 2015. – 4 серп.
17. Плохотнюк Н. «Сіра зона»: на межі чи на вістрі проблеми? / Плохотнюк Н. // Хрещатик. – 2015. – 31 лип.
18. Макаревська К. «Театр Переселенця»: психологічні та мистецькі ліки / Макаревська К. // <http://cultua.media/teatr-pereselencja-psihologchn-ta-misteck-lki>
19. Документальна драма-вербатім «Кордон» / Інф. // http://afishalviv.net/event/ua/21056_dokumentalna-drama-verbatim-kordon/
20. Перша документальна драма у Полтаві «ЗЛАТОМІСТО» / Інф. // <http://www.prostir.ua/event/persha-dokumentalna-drama-u-poltavi-zlatomisto/>
21. 3 нагоди відзначення Революції Гідності в Києві відбудеться прем'єра благодійної вистави : національний перфоманс «РЕУКРНАЦІЯ. ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ НАЦІЇ» / Інф. // <http://www.unian.ua/common/1182849>
22. «Сім» – українська версія сценічного прочитання / Інф. // День. – 2015. – 17 берез.
23. Олтаржевська Л. Позиція страуса, або Майбутнє української драматургії / Олтаржевська Людмила // <http://life.pravda.com.ua/culture/2015>

Матеріал підготував

Бурнашов І.Ю., зав. сектором
відділу наукового аналізу і
узагальнення інформації

Комп'ютерне опрацювання та редагування **І. Г. Піленко**

Підписано до друку 21.12.2015. Обл.-вид. арк. 0,75. Б/т. Зам. 130. Безплатно

Ротапринт НІБ України, Київ–1, Грушевського, 1. Тел. 278–85–12